

Η ΠΑΛΗΝΑ ΑΘΗΝΑ ΣΑΝΑΖΗ

Ραδιοφωνική έκπομπή διά
τὴν 24 Μαΐου 1970
καὶ ὥραν: 22.30 - 23.00

Τὴν ἐκπομπὴν παρουσιάζουν ὁ ΚΩΣΤΑΣ ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ καὶ ὁ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ. Τραγουδοῦ ἡ ΚΛΕΙΩ ΔΕΝΑΡΔΟΥ.

67

- ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Ζέστη ἔπιασε Δημήτρη, ζέστη καλοκαιρινή καὶ ~~ναι~~ μᾶλλον πρῶτμη. Ποτέ νομίζω δέν ἦτανε τόσο ζεστός μῆνας ὁ Μᾶης.
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Πραγματιὰ ποτέ. Κι' ἔχομε ἓνα ἐπίσημο ντοκουμέντο γι' αὐτό. Ἔχομε μιὰ παληὰ παντάδα τοῦ Νικολάου Κοκκίνου πού ἔχει τίτλο θά ἔρθη ὁ Μᾶης μέ δροσιές... Δέν εἶναι ~~καταβεβλη~~ ἐνδεικτικό αὐτό ὅτι τὸν μῆνα Μαῖο δέν νοιώθανε κάφες στὴν παληὰν Ἀθήνας;
- ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Ἀσφαλῶς εἶναι. Μά κι' ἔμεῖς οἱ ἴδιοι ἄλλως τε, χωρὶς ν' ἀνατρέξωμε στὰ χρόνια τοῦ Κοκκίτου, πρὶν ἑβδομηντα ὀγδόντα χρόνια, δέν θυμόμαστε ποτέ τὸν Μαῖο μέ τέτοιες ζέστες.
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Βέβαια, ἔχομε μιὰ παροιμία πού ἀντιτίθεται σ' αὐτό. Μιὰ παροιμία πού λέει: Ἀπὸ Μάρτη καλοκαίρι κι' ἀπὸ Αὐγουστο χειμῶνα. Μά φαίνεται ὅτι τὰ μετεωρολογικά ἔχουν ἀλλάξει ἐδῶ καὶ τόσες δεκαετίες καὶ μερικές παροιμίες μπήσανε σέ ἀχρηστία.
- ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Εἴρεις τί συλλογίζομαι; Ὅτι ἂν τυχόν ζοῦσε σήμερα ὁ Κοκκίνος ὁ παληός ἐκεῖνος συνθέτης καὶ πανταδόρος, ἀντί νά γράφῃ θά ἔρθη ὁ Μᾶης μέ δροσιές, θά ἔγραφε καμμιά καινούργια παντάδα: θά ἔρθη ὁ Μᾶης μέ κυνιὰ καύματα.
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Τό γεγονός εἶναι ὅτι μιὰ καὶ πιάσανε ζέστες, ἔχομε τὴν εὐκαιρία νά μιλήσωμε λίγο γιὰ τὰ θα λάσσια λουτρά τῆς παληᾶς Ἀθήνας. Τί ἀλλαγὴ Γιάννη μου καὶ τί ἐξέλιξις στοὺς λουομένους καὶ πρό πάντων στὶς λουόμενες
- ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Γιατί πρό πάντων στὶς λουόμενες: Γιατί στὶς γυναῖκες;

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Διότι οι άνδρες δέν άλλαξαν πολύ τό λουτρικό τους ένδυμα. Βρανάκι φορούσαν καί τότε, βρανάκι φορᾶνε καί σήμερα, μέ τήν διαφορά ὅτι τότε, πενήντα χρόνια πρίν τό ἀποκαλούσανε πανταλονάκι τοῦ μπάνιου καί σήμερα τό λένε σ λ ί π . . .

ΓΙΑΝΝΙΑΔΗΣ Ἐνῶ οἱ γυναῖκες, γιά νά μποῦνε στήν θάλασσα, χρειάζόντουσαν ὀλόκληρη διαδικασία καί πραγματική τουαλέττα. Πρῶτα πρῶτα τό λουτρικό τους ένδυμα ἦτανε πολύπλοκο καί μπερδεμένο. Ἔπετε-λειτο ἀπό τρία κομμάτια παρακαλῶ : Μπλουζα μέ μανίκια ἔως κάτω ἀπό τόν ἄγκωνα, πανταλόνι ἔως κάτω ἀπό τά γόνατα καί ὁμοίμορφη σιούφια γιά νά μήν βραχοῦν τά μαλλιᾶ μέ τίς μποῦ-κλες ἢ μέ τοῦς κότσους. Σήμερα πού κανένας δέν παραξενεύεται βλέποντας γυναῖκες μέ τό ἀπίθανο ἐκεῖνο σλίπ καί ~~τό σιούφι~~ ^{τόν σιούφι} δηλαδή οὔτε μισό μέτρο ὕφασμα ὅλα ὁμοῦ, μάς φαίνεται πολύ κω-μική ὑπόθεση τό παλαιό λουτρικό ένδυμα τῆς κομψῆς τοῦ 1900

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Καί δέν ~~ἦτανε~~ ^{ἦτανε} μόνο τρία κομμάτια ὅπως εἶπες, ἀλλά πέντε.

ΓΙΑΝΝΙΑΔΗΣ Πέντε : Γιατί πέντε ; "Α ναί... ξέχασα τά λευκά πάνινα παπού-τσια.

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Καλά πού τό λές. Ποιά γυναῖκα δεχότανε νά μπῆ στήν θάλασσα χωρίς λευκά παπουτσάκια καί κυρίως χωρίς μαῦρες κάλτσες ; Δεχνᾶς τίς μαῦρες ~~κόλλες~~ βαμβακερές κάλτσες ; "Ὅποιο δήποτε κι' ἂν ἦτανε τό χρῶμα τοῦ λουτρικοῦ ένδύματος - δέν τό λέγανε τότε ἀνόμη μαγιό - οἱ κάλτσες θά ἔπρεπε νά εἶναι μαῦρες. Καί τά λευκά παπουτσάκια τῆς θάλασσας, εἶχανε κορδέλλες μακρυές πού οἱ λουόμενες κυρίες, τίς δένανε σταυροειδῶς καί ~~χρῶμα~~ ^{χρῶμα} λευκές κορδέλλες ἐπάνω στίς μαῦρες κάλτσες γιά τήν ἀντίθεσι.

ΓΙΑΝΝΙΑΔΗΣ Βέβαια, τίς ξέχασα τίς κάλτσες. Εἶναι γνωστή ἡ ἱστορία μᾶς παληᾶς κομψῆς ἄθηναίας τοῦ 1900, πού κατέβηκε στό Νέο Φάληρο γιά μπάνιο καί δέν ἔπεσε στήν θάλασσα γιατί εἶχε ξεχάσει νά πάρῃ μαζί της μαῦρες κάλτσες...

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Καί μόνο τό ξεκίνημα ἀπό τήν Ἄθήνα γιά τό Νέο Φάληρο ἀπαι-τοῦσε ὀλόκληρη διαδικασία.

ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

Καλά πού τό λές. Τότε οί κομψές γυναίκες πού ξεκινούσανε γιά τήν θάλασσα, συναγωνιζόντουσαν ποιά θά ἔχη τόν κομψότερη ἀποσκευή... "Ἐπρεπε νά ἔχουν μαζί τους πρῶτα πρῶτα τήν πλήρη λουτρική τους ἀμφίεσι, μπλουζαμ πανταλονάκι, σιούφια, κάλτσες καί παπούτσια, ἔπρεπε νά ἔχουν δυό πετσέτες τουλάχιστον καί τό ἀπαραίτητο μπουρνοϋζι τους... Χωρίς μπουρνοϋζι καμμιά γυναίκα δέν ἀποφάσιζε νά κατεβῆ γιά λουτρό. Φυσικά δλα αὐτά ἦτανε τυλιγμένα σέ κομψότατα λουριά, μέ μιά λαβή πέτσινη ἢ κοικάλινη ἢ καί φθηνώτερη μετάλλινη. Φυσικά κάθε κυρία ἢ δεσποινίς φρόντιζε ὥστε τό μπουρνοϋζι νά καλύπτῆ μέ ἐπιμέλεια τό λουτρικό κοστοῦμι, ὥστε νά μήν φαίνεται τό χρῶμα του...

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ

Βέβαια, γιά νά μήν βρεθῆ τυχόν κανείς ἄνδρας καί πῆ σέ μιά ντεμουαζέλλα : Ξέρω καλά ὅτι τό λουτρικό σας εἶναι κόκκινο μέ ἄσπρη βούλες... Καταλαβαίνεις τί ντροπή θά αἰσθανότανε ἡ κομψή ἀθηναία ἂν τῆς ἔλεγε κανένας ἄνδρας κάτι τέτοιο . Θά ἦτανε τρομακτικό γιά μιά γυναίκα, νά ξέρῃ ὁ καθένας τί χρῶμα κοστοῦμι τοῦ λουτροῦ φοροῦσε. "Ἐγκλημα καθοσιώσεως. Γυναίκα ἀτημέλητη δέν ἐμφανιζότανε πουθενά. Σκέφου ὅτι ἔγινε τραγοῦδι κάποτε, ἐδῶ κι' ὀγδόντα χρόνια ἡ πιθανή ἐμφάνισις μιᾶς ἀτημέλητης καί κυρίως ἀχτένιστης γυναίκας.

ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ

Ξέρω ποιό τραγοῦδι ἐννοεῖς : Πρωῖαν σέ εἶδον - μαλλιᾶ ξεπλεγμένα... Τρομερό δέν εἶναι ἔτσι ; Μέ μαλλιᾶ ξεπλεγμένα καί ἀχτένιστα, μόνον ὁ σύζυγος μπορούσε νά ἰδῆ τήν γυναίκα του καί ἕνας πατέρας τίς κόρες του... Κανείς ἄλλος. Καί καταλαβαίνω πολύ καλά τό ξέσπασμα τοῦ τραγουδιστοῦ, πού αἰσθάνεται τήν ἀνάγκη νά πῆ στήν κόρη τῶν ὀνείρων του ὅτι τήν ἔχει ἰδεῖ ἀτημέλητη καί ὅτι μιά τέτοια εἰκόνα τόν ἐθάμπωσε καί τοῦ φούντωσε τόν ἔρωτά του. Καλύτερα ὁμως νά μᾶς θυμίση αὐτό τό παθητικό τραγοῦδι ἢ φίλη μας καί συνεργάτις μας κλειώ...

ΚΛΕΙΩ ΔΕΝΑΡΔΟΥ (μέ συνοδεία πιάνου)

Πρωταν σέ είδον
βαλλιά ξεπλεγμένα
στούς ώμους ριγμένα
καί είπον εύθύς :

Ώ είθε νά ήσο
γλυκετά κυρά μου
ή περιστερά μου
κοντά μου νά 'ρθής...

'Αγέλων τά ρόδα
έγέλων τά κρινα
έγέλων έπεινα
έγέλας καί σύ

Κ.τ.λ. Κ.τ.λ.

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ "Ας ξαναγυρίσωμε στά θαλάσσια λουτρά Γιάγιο, γιατί έχει πολύ ένδιαφέρον μία τέτοια συζήτησις. Όπως φαντάζεσαι βέβαια τά θαλασσινά μπάνια δέν ήτανε τότε μικτά. Η ήθικη αντίληψις της έποχής ήθελε χωρισμένα τά πρόβατα από τών έριφίων.

ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Αυτό είναι γνωστό. Υπήρχαν στό Νέο Θαλήρο χωριστές οι καμπίνες τών γυναικείων λουτρών καί άρμετά μακρυνά οι καμπίνες τών άνδρικών λουτρών.

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Καί στή μέση, μεταξύ τών άνδρικών καί γυναικείων λουτρών, υπήρχε τότε ή περίφημη έξέδρα του Νέου Θαλήρου καί μία βάρκα μέ ναυτες του λιμεναρχείου Πειραιώς για νά έποπτεύη...

ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Νά έποπτεύη τί ;

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Τί νά έποπτεύη ; Πήπως κανέναν κολυμβητή ή καμμιά κολυμβήτρια θελήση νά περάση τόν φραγμό της ήθικης καί νά πάη στά αντίθετα λουτρά.

ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ Εινδόντουσαν καί τέτοιες άπόπειρες ;

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Όχι πολλές βέβαια, μά ουτε καί λίγες. Καί συχνά οι έφημερίδες άνέγραφαν τέτοια κρούσματα : Συνελήφθη χθές ό έκ Πειραιώς συμπολίτης Δέλτα Βήτα, διότι ήθέλησε νά φθάση κολυμβών εις τά γυναικετά λουτρά. Κι' άναρωτιέμαι γιατί νά θέλουνε νά μπουνε στά γυναικετά λουτρά οι άνδρες ; Νά δοθνε τί ; Οι λουόμενες ήτανε σκεπασμένες μέ τά λουτρινά της έποχής σάν μεσαιωνικοί έπότες μέ πανοπλίες, μπλουζες, πανταλόνια, σκούφιες, κάλτσες τά πάντα...

- ΓΙΑΝΝΙΑΗΣ** 'Εμετνο πού θά είχε ένδιαφέρον γιά τούς άκροατές μας, είναι κáτι χρονολογικό. 'Απάνω κáτω πότε άρχισε ή άκτιή του Σαρωνικού νά δέχεται τούς άθηναίους γιά λουτρό ;
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ** Πρέπει Γιαγκο μου νά πάμε πίσω ένατόν τριάντα χρόνια. 'Η θάλασσα όπως ξέρομε δέν είναι μακριά από τήν 'Αθήνα. Πεζή νά πάη κανείς, σέ μισή ώρα βρίσκειται στίς Τζιτζιφιές, σ'αυτήν τήν παραθαλάσσια τοποθεσία πού ώνομάσθηκε έτσι...
- ΓΙΑΝΝΙΑΗΣ** ... δέν χρειάζεται νά τό πής, γιατί είναι άκτονόητο. Θά έβγαίναν έπει πολλές τζιτζιφιές και τό σχετικό τοπωνύμιο καθιερώθηκε μόνο του.
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ** 'Ακριβώς. Κι'όμως οί άθηναίοι, μ'όλο πού ή θάλασσα ήτανε τόσο κοντά τους δέν άποφάσιζαν νά μπούνε στην θάλασσα νά πολυμπήσουν ή έστω και νά δροσιστούν μόνο τό καλοκαίρι. 'Η συγκοινωνία εκείνη τήν έποχή δέν ήτανε κι'εύκολη. 'Η γνωστή μας και πολυσύχναστη σήμερα λεωφόρος Συγγρού, τότε δέν ύπηρχε. 'Ο Συγγρός πού έφτιαξε αυτόν τόν δρόμο όταν έγινε δήμαρχος στην 'Αθήνα, έζησε πολύ άργότερα γύρω στά 1875... Ποιός λοιπόν άθηναίος θά πήγαινε πεζή ή έστω μέ κανέναν άραμπά, στίς Τζιτζιφιές γιά νά κáνη ένα θαλάσσιο μπάνιο ;
- ΓΙΑΝΝΙΑΗΣ** Πολύ σωστά. 'Άλλως τε έχομε ξαναπει ότι όλη αυτή ή έντασις από τήν Πύλη του 'Αδριανού έως τήν θάλασσα, δέν ήτανε παρά τόπος γεμάτος τσοθινίδες και άγκάθια.
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ** 'Υπήρχε βέβαια κάποιος μονοπάτι πού τό χρησιμοποιούσαν όσοι φανάδες φέρνανε φάρια από τόν Σαρωνικό νά πουλήσουν στην 'Αθήνα, μά μαζί μέ τά φάρια τους, ιδίως μαρίδα θαλήρου πού φέρνανε, μετέφεραν και τήν πληροφορία ότι πολύ συχνά συναντούσαν φίδια στό μονοπάτι και έν τυχόν κανέναν τολμηρός άθηναίος λογάριάζε νά κατεβή στίς Τζιτζιφιές γιά λουτρό, του λέγανε οί άλλοι : Τρελλός είσαι Γιάννη ; Πού θά πάς ; Πά σέ φάνε τά φίδια στόν δρόμο ;

- ΓΙΑΝΝΙΑΔΗΣ καί ὅπως εἶναι φυσικό, μιά τέτοια φήμη θά ἔπαιρνε διαστάσεις μέ τήν διάδοσι ἀπό στόμα σέ στόμα καί ἂν τυχόν κανένας φάρξ εἶχε συναντήσει κανένα φιδάκι στόν δρόμο, μέσα ἀπό τᾶ χαμό-πλαδα καί τούξ βάτους, τό φιδάκι αὐτό μέ τήν διάδοσι θά γι-νότανε τουλάχιστον βόας ἢ πύθωνας...
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ "Ὅπως τό λές εἶναι. Ὑπῆρχαν παλαιοί Ἀθηναῖοι πού εἶχανε πάει γιά κυνήγι πρός τᾶ μέρη ἐκεῖνα καί στήν ἐπιστροφή τους διηγοῦντο ὅτι σποτώσανε ἕνα φίδι πέντε μέτρα μήκος... Τί λέ-τε βρέ παιδιά ; Πέντε μέτρα ; Καί παραπάνω. Ἦτανε κουλουρια-σμένο στό μονοπάτι καί τό τσακίσαμε μέ τίς πέτρες...
- ΓΙΑΝΝΙΑΔΗΣ πολὺ φυσικό λοιπόν ἀφοῦ λέγανε τέτοια νά εἶχε τρομοκρατηθεῖ ὁ κόσμος καί νά μὴν ξεμπουκάρη ἀπό τήν Ἀθήνα. Καί πῶς ξεδαρ-ρεύτηκαν οἱ Ἀθηναῖοι καί ἤρχισαν νά κατεβαίνουνε γιά μπάνια;
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ εἰς τό ποῦμε κι' αὐτό, ἀφοῦ πρῶτα θυμηθοῦμε τήν μοναδική ψυχα-γωγία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τήν καντάδα Γιάγκω. Ἕνα τραγοῦδι πρέπη νά σπάζη πότε πότε τήν μονοτονία τῆς κουβέντας.
- ΓΙΑΝΝΙΑΔΗΣ καί μάλιστα θά θυμηθοῦμε ἕνα παλαιότατο τραγοῦδι πού τό συνη-θίζανε πολὺ οἱ κανταδόροι τῆς παλαιᾶς Ἀθήνας : Πῆνε δυό ἔτη μέ παιδεύεις... πού ἀλλοπαυόσασαι. Ἡ κλειώ θά μῆς τό τραγουδήσῃ.
- ΚΛΕΙΩ ΔΕΝΑΡΔΟΥ (μέ συνοδεία πιάνου) Πῆνε δυό ἔτη πού μέ παιδεύεις
πῆνε δυό ἔτη πού μέ γελᾶς
καί ἡ καρδιά σου ἄλλον γυρεύει
καί σ' ἄλλον λέει λόγια γλυκά.
- Πᾶει ὁ χρόνος ὁ περασμένος - χρόνος ἐρώτων, χρόνος γλυκῆς καί περιπλέον εὐτυχισμένος - τῆς παιδικῆς μας τῆς ἐποχῆς θά μέ ζητήσῃς καί δέν θά μ' εὕρῃς - θά μέ ποθήσῃς μὰ θά ἔναι ἄργά θά εὕρῃς κόκκαλα, σκελετωμένα - κι' αὐτά θαμένα στή γῆ βαθεῖα
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Μετά τᾶ σκελετωμένα τᾶ κόκκαλα, ἔς πᾶμε νά δοῦμε τᾶ ζωντανά γυναικεῖα κορμιά πού μπαίνανε στήν θάλασσα νά δροσιστοῦνε. φαίνεται ὅτι ἐπὶ Ὀθωνος ἔγινε ἡ πρώτη ἀπόπειρα νά μποῦνε στήν θάλασσα οἱ παλαιοί Ἀθηναῖοι. Κάποιο καλοκαίρι γύρω στά 1840, ἐδῶ κι' ἑνατόν τριάντα χρόνια, ἡ βασίλισσα Ἀμαλία μαζί μέ τίς κόρες τοῦ βαυαροῦ Ἀρμανσπεργι ἔκαναν τήν ἀρχή.

- ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ** Καί κατέβησαν στίς Τσιτσιφιές ; Δέν φοβήθηκαν τά φίδια ;
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ** Πρώτα πρώτα δέν κατέβησαν πεζή, ἀλλά μέ ἔλογα. "Βριπες ἦτανε οἱ κυρίες τῆς ἀριστοκρατίας τότε. " Ἄλλως τε, δέν πήγανε μὲνες τους. Τίς συνώδευε χωροφυλακή, γιατί ὑπῆρχε καί ὁ φόβος τῆς ληστείας. Οὐσιαῖά πρίν κατεβῶν στίς Τσιτσιφιές γιά λουτρό ἢ Ἄμαλία καί οἱ ἕλλες κυρίες, ἐδημιουργήθηκε τό ζήτημα ποῦ θά γδυνόντουσαν οἱ κυρίες μακρὰ ἀπό τά βέβηλα βλέμματα τῶν συνοδῶν τους ; Ἐκεῖ στίς Τσιτσιφιές ὑπῆρχαν κἀτι χαλάσματα ἀπό ἓνα παμπάλαιο κτίριο. Καθαρίσανε ἓνα τμήμα, τό φράξανε μέ σανίδες καί ἐκεῖ ἐδημιούργησαν τίς πρόχειρες καμπίνες, τά ἀποδυτήρια γιά τίς κυρίες.
- ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ** Τί φορέσανε γιά νά μποῦνε στήν θάλασσα ; "Οχι βέβαια λουτριὰ κοστούμια.
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ** "Οχι ἔσφαλῶς. Φορέσανε μακρὰ νυκτιὰ, τίς πουναμίσες ὅπως ἀποκαλούσανε τότε τά νυκτιὰ. Καί τό πρῶτο λουτρό ἔγινε μά ἦτανε διαρκείας μόνο δέκα λεπτῶν τῆς ὥρας. οἱ γιατροί ἐπαγορεύανε μεγαλύτερη διάρκεια στίς ἀκτινες τοῦ ἡλίου καί στήν ἄλμυρα τῆς θάλασσας. Μποροῦσε νά πάθῃ τό δέρμα ἐγκαύματα, ὅπως προειδοποιούσανε τόν κόσμον.
- ΓΙΑΝΝΙΔΗΣ** Τό γεγονός εἶναι ὅτι τό πρῶτο ἐκεῖνο βασιλικό λουτρό στίς Τσιτσιφιές, θά παρεκίνησε τοῦς ἀθηναίους νά ἀρχίσουν τά θαλάσσια λουτρά. "Ὅμως πῶς κατεβαίνανε στίς Τσιτσιφιές ;
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ** "Ἐνας λόγος ποῦ μηχανικοῦ, σιαπανεῖς λέγανε τότε τοῦς στρατιῶτες τοῦ μηχανικοῦ καί μάλιστα, γιά τό τρυφερότερο : Σιαπανάπι ἀνέλαβε νά διανοίξῃ λίγο τό μονοπάτι πού ὡδηγοῦσε ἀπό τήν πόλ τοῦ Ἄδριανοῦ ἕως τήν θάλασσα καί ἔτσι μποροῦσαν νά περάσουν ἀνενόχλητα τά ἔλογα καί μερικὰ ἀμάξια. Βέβαια τά ἀμάξια ἦτανε πολυτέλεια γιά τήν ἐποχή ἐκεῖνη καί οἱ φαρμίλλιες νοικιάζανε ἓνα κάρρο καί σιγά σιγά, μαζί μέ τά τρόφιμά τους καί τά παιδι καί τά τσουμπλέκια, κατηφορίζανε στήν θάλασσα γιά μπάνιο.

- ΓΙΑΝΝΙΑΝΗΣ** Φυσικά μιά τέτοια διαδικασία δέν θά μπορούσε νά γίνεται κάθε μέρα... ούτε εάν πολύ συχνά. Φαντάζομαι ότι τήν Κυριακή θά κατεβαίνανε στίς Τσιτσιφιές για μπάνιο οί άθηναίοι...
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ** Κυριακή βέβαια, μά όχι κάθε Κυριακή. 'Απαιτούσε δαπάνη μιά τέτοια υπόθεση και τήν εποχή εκείνη τά λεφτά ήτανε λίγα. Μιά φορά τόν μήνα, τό πολύ δυό φορές μιά οικογένεια έκανε τά μπάνια της. "Άλλως τε ύπήρχε και ό φόβος νά μή μαυρίσουν τά κορίτσια από τόν ήλιο και τό άλάτι της θάλασσας.
- ΓΙΑΝΝΙΑΝΗΣ** Σ' αυτό έχεις απόλυτα δίκαιο. Ευμήσου ότι λέγαμε κάποτε πώς από τά τραγούδια, μαντεύει κανείς τίς συνήθειες και τίς μόδες μιας εποχής. Τήν εποχή εκείνη, πριν από τό 1900, ή γυναίκα για νά θεωρηται όμορφη, έπρεπε νά είναι άσπρη, νά έχη επιδερμίδα κατάλευκη για νά συγκινηθή τόν άνδρα. Ευμήσου ένα τραγουδι θαυμασμού σέ μιά κοπέλλα πού ήτανε λευκή στην εμφάνισι. Ξέρεις τί της τραγουδά ό έρωτευμένος πανταδόρος ; Ήδη "Άσπρη 'σαι σαν τό γιασεμί... και μιά και τό θυμηθήκαμε, άξιζει ν' άκούσωμε αυτό τό χαριτωμένο παλαιό τραγουδάκι μέ τήν φωνή της Κλειώς.
- ΚΛΕΙΩ ΔΕΝΑΡΔΟΥ (μέ συνοδεία πιάνου)** "Άσπρη 'σαι σαν τό γιασεμί...
Κ.τ.λ. Κ.τ.λ.
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ** Βέβαια, ή μόδα τίς ήθελε τίς γυναίκες άσπρες, κάτασπρες. 'Ο άλησμόνητο πάλι εύθυμογράφος και ιστορικός Ηλιαμης "Αννινος άναφέρει τήν περίπτωσι ενός δημοσίου υπαλλήλου πού έρωτεύθηκε μιά κοπέλλα και σ' ένα γράμμα θαυμασμού και έρωτος πού της έστειλε, της έγραφε : Ής ήγάπησα διότι είσθε άσπρη σαν τό πολλαριστό χαρτί του 'Υπουργείου...
- ΓΙΑΝΝΙΑΝΗΣ** Φαντάσου παρομοίωσι για νά συγκινηθή τήν κόρη των όνειρων του : "Άσπρη σαν τό πολλαριστό χαρτί του 'Υπουργείου.
- ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ** Και φυσικά για νά κρατήσουν τήν επιδερμίδα τους λευκή, οί γυναίκες δέν μπορούσαν νά μπουνε στην θάλασσα χωρίς τό άπαραίτητο όμπρελλίνο τους.

ΓΙΑΝΝΙΑΝΗΣ Βέβαια, τὸ ὀμπρελλῖνο ποῦ ἐπροστάτευε τίς γυναῖκες ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν ἥλιο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τίς ἀνδρικές ἐπιθέσεις στὸν ὁρόμο.

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Βέβαια. Κι' ἔχομε ἓνα παλαιότατο σατυρικό ποίημα ἀγνώστου ποιητοῦ ποῦ λέει :

Εἰς τὴν χώραν τῶν Ἑλλήνων - βασιλεύει τ' ὀμπρελλῖνον
 ποῦ μεγάλης φήμης χαίρει - ~~ὅπου~~ γίνεται καὶ ὄρου
 ὅταν βάζουν λίγο χέρι - νεαροὶ σουλατσαδόροι.
 Χαῖρε, ὀμπρελλῖνον, χαῖρε - κτύπα ἀνηλεῆς καὶ ὄερε
 ἀναιδεῖς ποῦ ἀποτολμῶσι - τὰ ὀπίσθια νὰ τσιμπῶσι
 ἐν τῷ ῥόδῳ μέσω τῆς ὁδοῦ - κάποιαν ἄνευ συνοδοῦ...

ΓΙΑΝΝΙΑΝΗΣ Ἐραιότατο εἶναι. Νά βέβαια. Συμφωνοῦ καὶ τὸ τραγουδι ἐκεῖνο
 " Στὸ ζάππειο μιὰ μέρα ... " ποῦ λέει ~~ἐκεῖ~~ ^{στοὺς τελευταίους τοῦ}
 στίχους : Στὸ ζάππειο ἐν τέλει - δέν ξαναπαῶ, γιατί φοβῶμαι
 μήπως τίς ξαναφῶ. Κι' ἀντὶ φιλιᾶ - εἰσπράξω ὀμπρελλιᾶ -
 χωρὶς μιλιᾶ - καὶ κατανεφαλιᾶ...

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ οἱ παλαιῆς ἀθηναῖτες ξέρανε νὰ προστατεύωνται ἀπὸ τοὺς ἀναι-
 δεῖς ποῦ τίς πειράζανε. Βέβαια ὅταν τὰ πειράγματα ἦταν προ-
 φορικά, μὲ λόγια μόνο, περνοῦσαν ἀπαρατήρητα. Ὅταν ὅμως τὰ
 συνῴδευε καὶ χειρονομία, τότε πολὺ συχνὰ ἡ γυναῖκα ἔκανε
 ἀντεπίθεσι μὲ τσάντα ἢ μὲ ὀμπρέλλα ἢ καὶ μὲ τὰ χέρια τῆς
 ἀπόρη. Τὰ γυναικεῖα νυχάκια δέν χωρατεύανε. Κι' ἐν θέλῃς
 διάβασε ἐδῶ μιὰ εἴδησι ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα Ἐκπρόποι τοῦ
 1904 γιὰ νὰ πεισθῆς :

ΓΙΑΝΝΙΑΝΗΣ Γιὰ ὅσοι μου : Πέθημα νεαροῦ πολυμβητοῦ. Χθὲς τὴν πρωῒαν
 εἰς τὰ γυναικεῖα λουτρά τοῦ Πέου θαλήρου, ἐσημειώθη σπαραξι-
 κάρδιον ἐπεισῶδιον εἰς βῆρος νεαροῦ πολυμβητοῦ, ὁ ὁποῖος
 εἶχε κατορθῶσει νὰ φθάσῃ πολυμβῶν ἀπὸ τῆς Καστέλλας ἕως τὰ
 γειτονικά γυναικεῖα λουτρά. Δέν ἐγένετο ἀντιληπτός ὑπὸ τῶν
 ὀργάνων τοῦ λιμεναρχείου, ἀλλὰ τὸν ἀντελήφθησαν μερικαὶ ἐκ
 τῶν λουομένων δεσποινίδων, αἱ ὁποῖα μειδιῶσαι παραπλανητικῶς
 τὸν παρέσυραν ἐντὸς τοῦ χώρου τῶν λουτρῶν ὅπου, ὅλαι ὁμοῦ
 αἱ λουόμεναι τὸν ἔδειραν μέχρις ἀναισθησίας...

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Τά άνδρική παθήματα δέν ητανε μόνον αυτά. Υπήρχε καί άλλο ρεζιλίνι πού τό παθαίνανε μερικοί άνδρες, χωρίς νά πώνε σέ γυναικετα λουτρά. Ρεζιλίνι μεταξύ άνδρών, διότι πολλοί άνδρες πού βάφανε τό μουστάκι τους καί τά μαλλιά τους, πέφτανε στήν θάλασσα καί τό θαλασσινό νερό ξέβαφε τίς τρίχες καί βγαίνανε ύστερα μέ λευκά μαλλιά καί κατάλευκα μουστάκια.

ΓΙΑΝΝΙΑΝΗΣ Τό ξέρω αυτό. Κάποτε μου διηγήθηκα τό πάθημα του άθηναίου Γενήσαρλη, πού έθεωρείτο καρδιοκατακτητής της 'Αθήνας καί περίφημος καί περιζήτητος χορευτής. Είχε άσπρίσει από μεσόκοπος καί τό έφερε βαρέως αυτό τό δείγμα του προώρου γήρατος, φαινομενικού τουλάχιστον γήρατος. Αύτός πολύμπησε χωρίς νά σκεφθή ότι ητανε βαμένος... καί όταν βγήκε ητανε κατάλευκος. Φυσικά τόν παρέλαβαν καί οι επιθεωρήσεις τότε καί εις τά Παναθήναια άκούστηκε τό σχετικό τετράστιχο τό ίδιο έμετρο βράδυ :

Ο κύριος Γενήσαρλης των σαλονιών ο λέων
εις τουθ θαλήρου τά λουτρά, δέν κατεβαίνει πλέον
διότι τόν ξέβαφε ή θάλασσα λιγάκι
έμπηκε ειηοσι χρονών καί βγήκε... γεροντάκι !

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Για τά θαλασσινά λουτρά της παληάς 'Αθήνας Γιάγιο, έχομε νά πούμε πολλά, μά νομίζω πώς δέν θά μεις πάρη ή ώρα. Πρίν τελειώσωμε τήν άποφινή μας συζήτηση, θά έπρεπε νά θυμηθούμε άλλο ένα περίεργο τραγούδι πού είναι σχετικό μέ τόν μήνα Μάιο...

ΓΙΑΝΝΙΑΝΗΣ Τραγούδι σχετικό μέ τόν Μάη ; Ποιό είναι ;

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ 'Η παραμάννα. Σκέφου Γιάγιο ότι οι παραμάννες είχανε τόση πρρασι στήν παληάν 'Αθήνα, ώστε τους είχανε άφιερώσει καί τραγούδι όπου τίς παρ-μοιάζανε μέ λουλούδια μαγιάτικα. Μά καλύτε νά μεις τό θυμίση ή κλειώ.

ΚΑΒΙΩ ΔΕΝΑΡΔΟΥ (μέ συνοδεία πιάνου) Γλυκειά μου παραμ'να
λουλούδι του Μηγίου
μέ τά καμάματά σου
μου τρέλλανες τόν νού... Κ.τ.λ. Κ.τ

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Όμως Γιάγιο πάλι ή ώρα μας κέρρασε καί πρέπει νά διακόψωμε.

ΓΙΑΝΝΙΑΝΗΣ 'Αρεβουάρ λοιπόν για τήν έρχόμενη Κυριακή...

ΓΙΑΝΝΟΥΚΑΚΗΣ Τήν ίδια πάλι ώρα.